

ІНТОНАЦІЙНІ ПАРАМЕТРИ ГЕНДЕРНОЇ ВАРІАНТНОСТІ ДІАЛЕКТНОГО МОВЛЕННЯ

У статті проаналізовано гендерні розбіжності просодії українського діалектного мовлення. Наведено показники окремих інтонаційних параметрів на перцептивному та акустичному рівнях. Встановлено специфіку інтонаційної репрезентації діалектного дискурсу з урахуванням гендерної дихотомії.

Ключові слова: гендер, інтонація, членування, темп, пауза.

Експериментально-фонетичні дослідження від початків ґрунтувалися на аналізі усного висловлення, записаного в спеціальних студіях із залученням високоякісних приладів фіксації мовленнєвих сигналів, що було пов'язано з необхідністю отримати фонозаписи, позбавлені сторонніх шумів. З часом поява нових звукозаписувальних пристроїв і технологій опрацювання аудіо-файлів уможливила переорієнтацію з дослідження дикторського мовлення на тексти, записані в умовах безпосереднього спілкування з інформантом. Отже, з'явилася змога аналізувати не лише літературні, а й діалектні монологи. Зауважимо, що в 70-х рр. минулого століття були спроби описати інтонацію та просодію діалектних текстів, однак технічні труднощі із фіксацією матеріалів під час експедицій або значні матеріальні затрати та психологічні бар'єри запису діалектоносіїв у спеціальних студіях істотно обмежували розвиток цього напрямку досліджень.

Водночас експериментально-фонетичний аналіз інтонації діалектної оповіді дає змогу не лише описати й схарактеризувати типи інтонаційних конструкцій у різних говірках, а й простежити вплив діалектної інтонації на просодію літературного мовлення. Показовими щодо цього є, наприклад, наші попередні спостереження за особливостями вживання висхідно-спадного тону в літературному й діалектному мовленні. У літературному мовленні більшості слов'янських мов, зокрема й українській, таке завершення засвідчено здебільшого в некінцевих синтагмах або як варіант конклюдивної каденції питальних і окличних фраз. Зрідка цей тип тону трапляється в односинтагмових розповідних реченнях. На відміну від нормативного спадного тону в кінці фрази, кінцеві висхідно-спадні зміни частоти основного тону (ЧОТ), на думку дослідників, можуть бути нетиповим варіантом інтонації завершення або ж є особливістю дикторського читання¹. Проаналізувавши кінцеві тони в українському діалектному мовленні, констатуємо наявність висхідно-спадного термінального тону в більшості проаналізованих текстів, записаних у різних говірках. Щоправда, його частотність засвідчує, що в одних говірках висхідно-спадний термінальний тон є однозначним сигналом кінця фрази, а

¹ Николаева Т. М. Фразовая интонация славянских языков.— М., 1977.— С. 118.

в других він позиційно зумовлений². Отже, в цій позиції спостерігаємо закономірний вплив діалектної інтонації на літературну.

Сучасні експериментально-фонетичні дослідження інтонації усних текстів, зокрема й діалектних, акцентують не лише на констатації того чи того явища, а шукають відповіді на питання про причини їх постання. Все більше уваги при цьому приділяють впливові позамовних факторів, серед яких психологічні, вікові, гендерні, статусні тощо.

Метою нашої розвідки є аналіз гендерно маркованих особливостей інтонації діалектного мовлення.

Матеріал дослідження — записи гуцульських, наддністрянських і бойківських говірок південно-західного наріччя української мови з діалектного фонофонду Інституту української мови НАНУ.

Інформанти — 10 жінок і 10 чоловіків — представники однієї вікової групи — особи похилого віку (55–75 років), що мають приблизно однаковий рівень освіти, соціальний статус та рід діяльності. Крім цього, відбираючи матеріал для аналізу, враховували стать експлоратора, який записував тексти, оскільки відомо, що найяскравіше диференційні риси комунікативної поведінки чоловіків і жінок виявляються в однорідних групах спілкування³.

Нині в Україні питання виявлення розрізнявальних ознак інтонації чоловічого й жіночого мовлення як у перцептивному, так і в акустичному аспектах активно досліджують на матеріалі романо-германських мов. Говорячи про гендерну специфіку фонетики усної оповіді, здебільшого наводять загально визнані відмінності жіночих і чоловічих голосів, пов'язаних із антропометричною різницею будови їхніх органів мовлення. Зокрема, йдеться про взаємозв'язок між творенням голосу та анатомічними особливостями будови голосових зв'язок у жінок і чоловіків. Установлено, що в чоловіків, на відміну від жінок, голосові зв'язки довші, товстіші та напруженіші, довжина їхнього мовленнєвого тракту більша. Це зумовлює різницю між жіночими та чоловічими голосами за частотою вібрації голосових зв'язок за одиницю часу, тобто за ЧОТ: відомо, що середнє значення ЧОТ у чоловіків зазвичай удвічі менше, ніж у жінок. Таким чином, частотний рівень мовлення жінок вищий за відповідний показник мовлення чоловіків⁴.

На підставі експериментально-фонетичного аналізу суперсегментних характеристик виокремлено універсальні та варіантні інтонаційні параметри, що протиставляють усний маскулінний і фемінний тексти. Так, фонетисти зауважують: інтонація жіночого мовлення виразніша, багатша, варіативніша, що виявляється в наявності більшого відсотка комбінованих тонів, більших за значеннями міжскладових та внутрішньоскладових частотних інтервалів, вищий частотний рівень, зміну частотних регістрів, тенденцію

² Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст : Тези доп. міжнарод. конф. / За ред. П. Ю. Гриценка. — К., 2014. — С. 60–65.

³ Гетте Е. Ю. Речевое поведение в гендерном аспекте: проблемы теории и методики описания : Дис. ... канд. филол. наук. — Воронеж, 2004. — 248 с.; Горошко Е. И. Особенности мужского и женского речевого поведения : Психолингвист. анализ : Дис. ... канд. филол. наук. — М., 1996. — 179 с.

⁴ Земская Е. А., Китайгородская М. В., Розанова Н. Н. Особенности мужской и женской речи // Русский язык и его формирование / Под. ред. Е. А. Земской, Д. Н. Шмелева. — М., 1993. — С. 90–135; Потанов В. В. Язык женщин и мужчин: фонетическая дифференциация // Известия АН : Сер. «Литературы и языка». — М., 1997. — Т. 56. № 3. — С. 52–62.

до поєднання різних типів шкал, плавніше завершення фрази, нижчий рівень гучності, невпорядкований розподіл відмінних за тривалістю пауз у тексті. Водночас як варіативні визначено просодичні ознаки, пов'язані з темпом, паузацією та частотним діапазоном. Зокрема, в одних працях зауважено, що для жіночих текстів характерний швидший темп вимовляння, більша кількість пауз, менша довжина синтагм, реалізація тонів у ширшому діапазоні⁵. Натрапляємо й на протилежні спостереження: тони жінок, як і весь мелодичний контур, зреалізовано у відносно вузькому діапазоні, тому мовлення чоловіків сприйнято як вагомніше, категоричніше. Швидкість вимовляння чоловіків і жінок суттєво не відрізняється, однак у жінок синтагми коротші, але їх більше, що впливає на збільшення кількості пауз, проте їхня загальна тривалість у жіночих оповідях менша, ніж у чоловічих⁶.

Отже, в сучасних гендерних студіях неоднозначно кваліфікують отримані висновки: з одного боку, підкреслено, що мовлення жінок і чоловіків має специфічні риси, а з другого, маємо свідчення, що в мовленнєвих характеристиках різних за статтю осіб не виявлено принципових відмінностей (це особливо помітно під час аналізу повного фонетичного стилю, наприклад різних жанрів публічних виступів).

Імовірно, значною мірою на сприйняття мовлення впливають статево-рольові стереотипні уявлення про чоловіків і жінок, які міцно закріпилися в суспільній думці і ширше — в культурі. Акцентовано, що поведінці чоловіків притаманні такі характеристики, як владність, впливовість, категоричність, раціональність, стриманість, агресивність, незалежність, тоді як жінкам властиві емоційність, ненав'язливість, скромність, врівноваженість, неконфліктність, поступливість, уміння співчувати, зосередженість на своєму внутрішньому світі⁷.

Соціальні гендерні стереотипи накладають значний відбиток на сприйняття усних текстів чоловіків і жінок: певним мовним знакам приписують соціальну значущість, в основі якої протиставлення соціальних — гендерно маркованих — цінностей. Найхарактернішою рисою гендерних стереотипів є уявлення про чоловіче мовлення як про норму, тоді як жіноче вважають відхиленням від норми. Побутує думка, що сучасні жінки часто копіюють «чоловічі» інтонації (зокрема знижують голос, використовують рівні мело-

⁵ *Задоріжна Н. І.* Просодичні маркери гендерної варіативності мовлення (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійського дискурсу радіореклами) : Дис. ... канд. філол. наук.— К., 2008.— 226 с.; *Лозовий Д. В.* Темпоральні характеристики бізнесового дискурсу у гендерному аспекті // Учен. зап. Таврич. нац. ун-та ім. В. І. Вернадського : Сер. «Филология. Социальные коммуникации». — 2011.— Т. 24 (63). № 2. Ч. 1.— С. 377–382; *Петренко І. В.* Соціофонетичний аспект лекційного дискурсу в дидактичній сфері // Наук. вісн. : Мова, освіта, культура: наук. парадигми і сучас. світ.— К., 2010.— Вип. 1.— С. 49–56.

⁶ *Медведева Т. Г., Шевченко Т. И.* Сопоставительный анализ просодических форм выражения эмоций у мужчин и женщин // Просодия текста : Сб. науч. тр. МГПИИЯ.— М., 1980.— Вып. 169.— С. 203–215; *Шевченко Т. И.* Социальная дифференциация английского произношения.— М., 1990.— 142 с.

⁷ *Jespersen O.* Language. Its Nature, Development and Origin.— New York, 1964.— 448 p.; *Азеев В. С.* Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов // Вопр. психологии.— 1987.— № 2.— С. 152–158; *Morris P.* Literature and Feminism.— Oxford, 1993.— 217 p.; *Смирнова Е. В.* Гендерные и социокультурные особенности коммуникации // Вестн. Воронеж. гос. ун-та : Сер. «Лингвистика и межкультурная коммуникация». — 2005.— № 2.— С. 131–138.

дичні шкали і тони, хрипкий тембр⁸ для підсилення впливовості, переконливості висловленого).

Об'єктом нашого дослідження є діалектні оповіді, що зумовлено двома чинниками: по-перше, відомо, що діалект — це вихідна основа мови, де відбито всі особливості спонтанного тексту, а по-друге, припускаємо, що найвиразніше гендерна специфіка просодії мала б виявитися саме в мовленні діалектоносіїв, адже відомо: що вищий соціальний статус особи та її освітній рівень, то менше гендерних відмінностей зафіксовано в продукуваних висловленнях (особливо письмових або читаних)⁹. Наші інформанти — люди, що все життя проживають у сільській місцевості, основна їхня діяльність пов'язана з роботою на землі, вони не мають професійної (вищої або середньої спеціальної) освіти, і водночас вони гарні оповідачі, які не ніяковіють перед мікрофоном, мають бажання спілкуватися на різноманітні теми, відверті та незамкнуті під час розмови.

Важливий етап дослідження усного мовлення — аналіз його членування на структурні частини — фрази, блоки, синтагми. У попередніх розвідках¹⁰ ми характеризували членування діалектного монологу й підкреслювали, що в ньому зв'язок між синтаксисом, пунктуацією та паузами набагато складніший, ніж у читаному або заздалегідь підготовленому тексті; це пов'язано насамперед з асиметрією синтаксичного й комунікативного членування оповіді, що виявляється в порушенні формально-граматичних зв'язків між окремими сегментами (межі фраз / синтагм розмиті, їхнє просодичне оформлення не має чітких делімітативних ознак).

У діалектних висловленнях представників обох статей переважають прості конструкції, що є закономірною ознакою спонтанного тексту — мовці, спілкуючись, часто послуговуються готовими, закріпленими в мовленнєвій практиці формами, які не відбирають, а використовують безпосередньо під час говоріння. Водночас особливістю спонтанного монологу є чергування різних за змістовим навантаженням одиниць. Паралельність процесів планування та продукування думки як домінанта непідготовленого тексту зумовлює появу звукових сегментів, які не завжди можемо схарактеризувати як логічно та змістово завершені й цілісні. Це здебільшого складні речення з різними видами зв'язку та складні синтаксичні цілі, можливе коригування висловленого, різноманітні доповнення, повтори тощо.

Є думка, що чоловіки послуговуються короткими реченнями з прямим порядком слів, що спрямовано на безпосередню констатацію фактів, інформування про події тощо. Натомість жінки — багатослівні, а отже, в їхньому

⁸ Задоріжна Н. І. Знач. праця.— С. 10.

⁹ Горошко Е. І. Знач. праця.— С. 4.

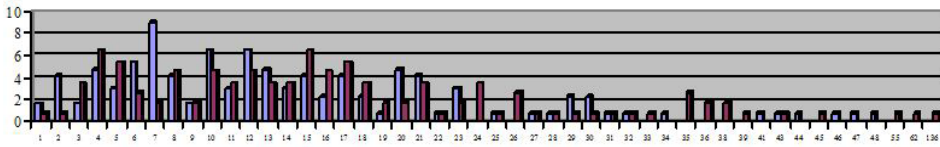
¹⁰ Вербич Н. С. До питання про членування діалектного мовлення // *Беларуская мова ў XXI стагоддзі: асноўныя тэндэнцыі развіцця* (да 80-годдзя акадэміка А. І. Падлужнага) : Зб. матэрыялаў міжнарод. навук. Канф. Мінск, 28–29 кастрычніка 2015 года.— Мінск, 2015.— С. 81–87; Вербич Н. С. Пауза в діалектному мовленні // *V Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik «Dialog der Sprachen — Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht»* Reihe: Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik. Bd 2014 / Hrsg. von O. Novikova, P. Hilkes, U. Schweier.— München ; Berlin, 2015.— S. 58–67; Вербич Н. С. Явище гезитації в діалектному мовленні (на матеріалі говірок Чорнобильської зони) // *Діалекти в синхронії та діахронії : Трансформація діалект. континууму і проблеми лінгвоекотології* / Відп. ред. П. Ю. Грищенко.— К., 2017.— С. 54–63; Вербич Н. С. До питання про макросегментацію діалектного тексту // *Мовознавство*.— 2017.— № 1.— С. 57–63.

мовленні за переваги простих конструкцій частіше трапляються складні або поширені речення, які конкретизують, уточнюють інформацію, обставини справи тощо ¹¹.

Під час аналізу встановлено, що в оповідях жінок кількість слів у фразі варіює від 1 до 48 одиниць, тоді як у чоловіків верхня межа становить 62 слова, хоча зафіксовано й фразу, що містить 136 слів (див. діаграму 1). Щоправда, і в фемінних, і в маскулінних текстах фрази з понад 30 словами бувають рідко, однак у чоловіків їх удвічі більше, ніж у жінок: 14% і 7% відповідно.

За нашими спостереженнями, середня довжина фрази в монологів чоловіків більша, ніж у жінок: 18,8 та 15,2 слова у фразі відповідно (див. табл. 1).

Діаграма 1

Кількість слів у фразі (%): ■ жінки ■ чоловіки

Отже, коли говорять про переважання в оповідях чоловіків коротких фраз, ідеться, ймовірно, не так про речення в його традиційному розумінні, як про окремі синтагми або «мовленнєві блоки» — значущі й акустично відокремлені сегменти тексту, пов'язані між собою вільним (із семантичного та синтаксичного боку) зв'язком при переривчастому, розірваному мовленні, або ж тісним зв'язком — при плинному, логічному усному мовленні ¹².

Таблиця 1

Середня кількість слів у фразі (%)			
Жінки	Довжина фрази	Чоловіки	Довжина фрази
Інф. 1-1	14,2	Інф. 2-1	10,7
Інф. 1-2	16,8	Інф. 2-2	13,3
Інф. 1-3	15,5	Інф. 2-3	28
Інф. 1-4	14,5	Інф. 2-4	16,9
Інф. 1-5	16,8	Інф. 2-5	18,8
Інф. 1-6	14,3	Інф. 2-6	21,5
Інф. 1-7	14,3	Інф. 2-7	22,1
Інф. 1-8	14,7	Інф. 2-8	14,2
Інф. 1-9	16,4	Інф. 2-9	20,4
Інф. 1-10	15,1	Інф. 2-10	22

¹¹ Див., напр.: *Горошко Е. И.* Знач. праця; *Сороколетова Н. Ю.* Гендерные особенности речевого поведения // Интеграционные процессы в коммуникативном пространстве регионов: Материалы междунаро. науч. конф. — Волгоград, 2010. — [file:///C:/Users/Nataly/Downloads/3a17f8c6-36f1-11e3-c796-0025909acda21%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/Nataly/Downloads/3a17f8c6-36f1-11e3-c796-0025909acda21%20(4).pdf).

¹² *Багмут А. Й.* Семантика і інтонація в українській мові.— К., 1991.— С. 97.

Маємо відзначити, що при відносно незначній відмінності щодо кількості слів у фразі в маскулінних і фемінних текстах, у розповідях чоловіків виявлено більшу кількість синтагм, ніж в оповідях жінок, напр.:

інформант-чоловік: *с тойї соровиці* /618/¹³ *л'юди вари́ли* /247/ *у такі́х / горика́х такі́х бл'ашани́х* /382/ *чи там у йакі́хос' камі́н:і́х* /461/ *ше с початкі́у* /428/ *то вари́ли* /446/ \и-242\ *сі́л' / вогон' пі́ткладáли то вари́лос'а там і сі́л' вибира́ли із ц'óго* /502/ *вози́ли* /581/ \e-482\ *дале́ко* /291/ *на Поді́л'а* /984/ *мін'áти за хлі́б / за збі́ж'а за вс'áке такé* /559/;

інформант-жінка: *і корита́ зроби́ли з бл'éх і си́нали по два йак'йакé* /400/ \e-239\ *йак'йакé корита́ / по два ві́дра по три ві́дра* /416/ *і тре́ба бу́ло півде́н' вари́ти / ми́ш'éти* /680/ *тре́ба тако́у допа́тку* /474/ \e-301\ *пі́ткладáти дро́у /ўсе пі́ткладáти то блі́с'ко к ко́ло л'і́са* /517/ *дри́ва бу́ли* /674/.

У монологів жінок кількість слів у синтагмі варіює від 1 до 19, із середнім показником — 4,4 слова. У мовленні чоловіків відзначаємо зменшення довжини синтагми за кількістю слів, найдовша синтагма має 15 слів, відповідно середня довжина синтагми 3,5 слова. При цьому спостережено ближчі показники середньої довжини синтагми в чоловіків і варіативніші в жінок.

Рангова характеристика синтагм у текстах жінок і чоловіків відрізняється. Зокрема в інформантів-жінок найбільше синтагм із 2 слів, на другому місці синтагми з 1 і 4 слів, третьому — 3 і 5 слів, четвертому — 6 слів, п'ятому — 7–11 слів, шостому — 12–14 слів; синтагм із більшою кількістю компонентів (15–19 слів) менше ніж 1% реалізацій.

В інформантів-чоловіків рангова характеристика синтагм така: найбільше однослівних синтагм, другий ранг мають синтагми з 2 слів, третій — із 3 і 4 слів, четвертий — з 5 і 6 слів, п'ятий — із 7, 8 і 10 слів; зафіксованих у текстах синтагм з 9, 11, 12 і 15 словами менше ніж 1% реалізацій.

Відповідно до такого розподілу встановлено, що в мовленні чоловіків найбільше коротких синтагм — 1–2 слова — 47%, децю менше середніх — 3–6 слів — 42%; у жінок суттєво переважають середні синтагми — 49%. Крім цього, в оповідях жінок частіше фіксуємо довгі синтагми — від 7 слів — 18%, тоді як в монологів чоловіків їх лише 11%.

В окремих гендерних студіях протиставлено різні синтаксичні конструкції, якими послуговуються чоловіки й жінки. Зокрема, жінки надають перевагу «кумулятивному» або «координованому» синтаксису, який на матеріалі англійської мови графічно відтворено як [], [], [], а чоловіки — підпорядковувальному, ускладненому синтаксису, схематично представленому так: { [[[ ]]] }¹⁴. О. Есперсен зауважував, що мовлення чоловіків нагадує китайські скриньки, що входять одна в одну, а жіночі фрази — це ніби разки перлів, з'єднаних за допомогою еднальних (і, та) та протиставних (але) сполучників¹⁵.

Цікаво, що в діалектних оповідях чоловіків трапляється більше ускладнених частин, членування яких викликає труднощі.

¹³ Темпоральну паузу позначено в мілісекундах, для нетемпоральної (фізичним корелятом якої є не припинення звучання на деякий час та падіння рівня інтенсивності до нуля, а різка зміна частоти основного тону, темпу, інтенсивності сигналу) використано символ /, для паузи вагання — \.

¹⁴ Morris P. Op.cit.— P. 121; Smith P. M. Language, the Sexes and Society.— Oxford, 1985.— P. 214.

¹⁵ Jespersen O. Op. cit.— P. 252.

У монологіях жінок складні з погляду логічного-змістового та семантичного навантаження сегменти мають виразне інтонаційне оформлення, йдеться насамперед про просодичні маркери окремих частин висловлення — високий рівень першого складу, переважно неоднакові інтонаційні контури середніх синтагм та «нормативне» завершення кінця фрази¹⁶ (див. рис. 1). Отже, такі тексти легше членувати й сприймати.

У діалектних висловленнях чоловіків кореляція логіко-семантичної та синтаксичної організації мовлення нерідко порушується: інтонаційний малюнок фрази буває «розмитий», тональні контури кожної синтагми менше підпорядковані загальному просодичному оформленню фрази (див. рис. 2). Зокрема, спостерігаємо невиразний інтонаційний початок фрази (рівень першого наголошеного складу середніх синтагм часто вищий за тотожний показник першої синтагми), повторюваність однакових контурів у сусідніх синтагмах, подібну реалізацію термінальних тонів усіх синтагм фрази й водночас середній рівень завершення останньої синтагми тощо. Особливо яскраво неспіввіднесеність інтонаційного і логіко-семантичного оформлення висловлення виявляється під час порівняння сегментації усного мовлення і відповідних транскрибованих монологів: потенційно можливі фрази, виділені в записаному тексті, у звуковій реалізації переважно не мають належного інтонаційного оформлення. Тому в складних випадках встановлення міжфразової межі аудиторі здебільшого орієнтувалися на відносну смислову завершеність фрагмента, а не на інтонаційні параметри.

У стереотипних характеристиках гендерних особливостей інтонації чи не найусталеніша — протиставлення швидкого темпу мовлення жінок і повільнішого, розміренішого у чоловіків. При цьому зауважено, що чоловікам складно сприймати швидкий темп, емоційність та експресивність жіночої мови. Натомість, жінки не завжди розуміють повільність, надмірно скрупкульозну обміркованість та аргументацію чоловічих думок.

Під час інструментального аналізу з'ясовано, що в більшості оповідей темп мовлення середній — 4,5–5,6 скл/с, повільно говорили лише один чоловік і одна жінка. Крім цього, спостережено фактично однакову середню величину темпу представників двох статей, зокрема для текстів у реалізації чоловіків цю величину зафіксовано на рівні 4,7 скл/с, жінок — 4,8 скл/с (див. табл. 2).

¹⁶ В усному мовленні інтонаційними параметрами кінця фрази є тривала темпоральна пауза (з перервою у фонації), кінцеве зниження частоти основного тону з реалізацією термінального тону в низькій зоні, широкий інтервал тону через паузу, уповільнення темпу вимовляння останньої синтагми та максимальна тривалість останнього наголошеного складу (див.: *Багмут А. Й.* Знач. праця.— С. 25; *Багмут А. Й., Борисюк І. В., Олійник Г. П.* Інтонація спонтанного мовлення.— К., 1985.— С. 66; *Борисюк І. В.* Форми і функції інтонації українського спонтанного мовлення.— К., 1990.— С. 90; *Типологія інтонації мовлення / Відп. ред. А. Й. Багмут.*— К., 1977.— С. 49–54.

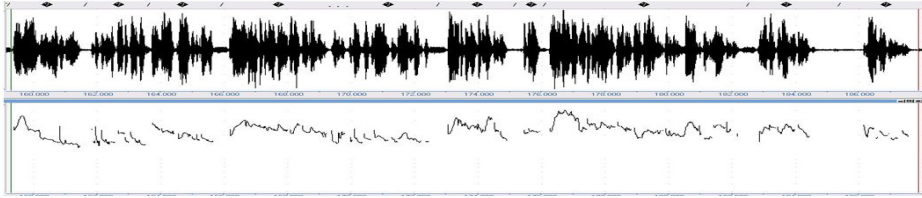

Рис. 1. Фрагмент мовлення діалектоносія-жінки

Ну л'їт йому́ мо́же бу́ло /351/ до підес'ати́ такій д'а /205/ ну со́рок п'ят' отакій во /521/ ну не мо́жу на́віт' їа то́бі на ко́го сказа́ти йакій був з здо \116\ такій плечістий здоро́вий д'ад'ко /616/ на н'о́го т'їко бу́ло поди-вітис'а /509/ то то ў́же /301/ ну нічо́го ў сві́т'ї ў́же так не бойа́лас'а йак то́го участко́вого здава́лос'а шо то ў́же бу́дут' бі́ти там не зна́ти шо /626/ і він так поза́д'ї сто́їт' /1,5120/ д'івиц'а на то́їе вс'о /1,4472/.

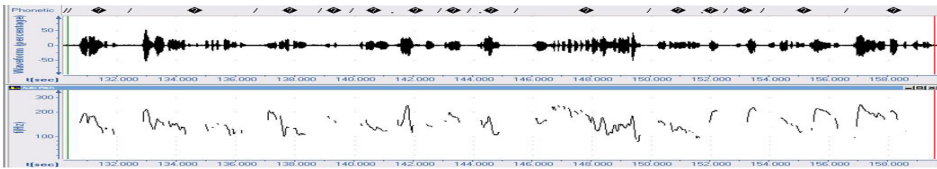

Рис. 2. Фрагмент мовлення діалектоносія-чоловіка

Вони́ за на́ми з Росі́ї /834/ дай врос най ві́пустит а то ско́ро бу́де пожа́р /589/ д'івимосі́ ў́же тут горі́т /330/ ми тут /549/ така́я бу́ла /267/ доли́нка шо /336/ бра́ли /525/ \и-165\ гли́ну /1,0747/ на на ч'їкату́рку такій дол гли́ну вибира́ли зе́мл'у /551/ і ми ў ц'ї́й доли́н'ї до ра́н'а /100/ вс'о /508/ до тла /400/ і оста́лос'а тут був са́рай вели́кий /441/ дров навозі́ли вс'о до тла згорі́ло /630/.

Таблиця 2

Темп діалектного мовлення							
Жінки	Абсолютний темп (з урахуванням пауз)		Артикуляційний темп	Чоловіки	Абсолютний темп (з урахуванням пауз)		Артикуляційний темп
	слів/хвилину	складів/секунду			слів/хвилину	складів/секунду	
Інф. 1-2	84	3,2	4,8	Інф. 2-2	90	3,5	4,7
Інф. 1-3	83	3,7	4,7	Інф. 2-3	104	3,8	5,4
Інф. 1-4	76	3,4	5,1	Інф. 2-4	83	3,4	4,6
Інф. 1-5	114	4,7	5,6	Інф. 2-5	76	3,3	4,7
Інф. 1-6	96	3,6	4,5	Інф. 2-6	104	3,9	5,2
Інф. 1-7	98	3,7	4,3	Інф. 2-7	71	3	4,8
Інф. 1-8	106	4,2	5	Інф. 2-8	52	3,5	4,6
Інф. 1-9	86	3,7	4,9	Інф. 2-9	116	3,7	4,2
Інф. 1-10	96	3,8	4,9	Інф. 2-10	79	3,4	4,6

Аналіз повного або абсолютного темпу¹⁷ (фонаційна — слова, і нефонаційна — паузи, частини) діалектної оповіді дав змогу встановити, що за хвилину жінки вимовляють більше слів, ніж чоловіки — 91 і 86 слів відповідно. Однак зауважимо, що такий розподіл залежить не так від швидшого чи повільнішого артикулювання, як від тривалості пауз.

Особливості синтагматичного членування спричиняють появу більшої кількості пауз у текстах чоловіків, адже основний спосіб виділення синтагми — переважно темпоральна пауза, реалізована з реальною перервою у звучанні.

У мовленні жінок показник співвідношення тривалості фонації та пауз — 4,1, а в чоловіків він удвічі менший — 2,7. При цьому в жіночих оповідях тривалість фонації зазвичай більше ніж утричі перевищує тривалість мовчання.

Зауважено різну частотність пауз у фемінних і маскулінних текстах, пор.: інформант-чоловік: *А потім їм \e-437\ Бабинопіл'а /161/ потому що /407/ туд було поле /282/ велике /262/ а бу л'удей дуже було мало було чотири хати /724/ і \у-389\ /218/ це назвали Бабино поле / Бабино поле і Бабино поле /333/ і поза той-і \у-303\ Бабинопіл':а / алé \у /761/ перше було Бабинопіл':а /1,1782/ а потім Акришора /777/ потім Акришора /450/;*

інформант-жінка: *народиц'а дитина / була баба /346/ бо теперка ідут до-о /720/ \у родом / була баба \уродилас'а дитина тоді /472/ берé той бат'ко /184/ до тейі дитини /999/ \зарас \e-427\ /181/ к кліче /109/ с \пару сус'ід'і\ /641/ да\н'іше було кладé гор'ілку кладé /309/ сир \йайц'і \масло бо то так було то давн'іше по молóчному значіт молóчне було /676/ і гóст'ат с'и та дитина с'и \уроділа гóст'і \бáвит с'и т'ішут с'и /346/ ну дитина с'и \народила /451/ ну шче робіти там тїждин' \дві нед'іл'і \йак кому\ під'ішло /422/ ну \e-223\ \настай\ут'христїни /531/.*

У жінок цей показник — 9,5 паузи на кожні 100 складів, а в монологах чоловіків — 12 пауз. Саме це, очевидно, пояснює, чому при відносно незначній різниці абсолютного темпу вимовляння представників обох статей, мовлення жінок часто кваліфікують як швидше, порівняно з мовленням чоловіків. Таке сприйняття залежить не так від середньоскладової тривалості фрази, як від кількості й тривалості пауз. Дрібніше членування тексту в реалізації чоловіків за допомогою різних пауз умотивовує сприйняття темпу як повільнішого на відміну від такого ж за тривалістю, але з меншою кількістю пауз, у мовленні жінок. Підкреслимо й те, що усереднені часові показники всіх різновидів пауз в оповідях чоловіків дещо більші за аналогічні в монологах жінок.

Під час аналізу встановлено, що жінки й чоловіки по-різному виокремлюють ключові слова. Для жінок найактивнішою ознакою виділення є зміна темпу (його уповільнення, дещо розтягнене вимовляння складів), на другому місці — наголос і посилення гучності. Виокремлення ключового слова за допомогою пауз — найменш використовуваний прийом. Для чоловіків семантична пауза — рівноцінний параметр виділення значущого слова поряд із темпоральним, частотним і динамічним компонентами інтонації.

¹⁷ Повний темп мовлення — швидкість усього мовленнєвого сегмента, зокрема фонаційної (слова) і нефонаційної (паузи) його частин, вимірювана кількістю слів, виголошених за одиницю часу (хвилину).

В оповідях діалектоносіїв-чоловіків більше пауз вагання, ніж у мовленні жінок (18% і 15% відповідно). Причому в усіх досліджених висловленнях чоловіків траплялися такі паузи, тоді як у монологах 3-х жінок пауз вагання не виявлено. У жінок більшість зафіксованих пауз гезитації — 65% — заповнена різноманітними звуками (на зразок **i-i**, **e-e**, **em**, **y-y** тощо), у текстах чоловіків є майже однакова кількість заповнених і незаповнених пауз вагання (48% і 52% відповідно).

Отже, аналіз діалектного мовлення уповноважує до висновків про наявність певних відмінностей в інтонаційному оформленні фемінних і маскулінних оповідей. Стосується це передовсім того, що інтонаційне членування тексту в реалізації жінок зазвичай відповідає його семантико-синтаксичній будові; у мовленні чоловіків часто спостерігаємо порушення такої кореляції. Водночас чималою мірою на сприйняття інтонаційних параметрів фемінних і маскулінних текстів впливають усталені гендерні стереотипи.

N. S. VERBYCH

THE INTONATION PARAMETERS OF GENDER VARIATION IN THE DIALECT SPEECH

The article describes the gender specifics in intonation organization of the Ukrainian dialect speech. The indexes of prosodic parameters are presented on the auditory and acoustic levels. It has been proved specific character intonation variability of the dialect discourse which is determined by the constituents of the gender dichotomy.

Keywords: gender, intonation, segmentation, temp, pause.